

доступу http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2011_1/117-122.pdf.

6. Статистичний збірник “Україна–2010” [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

7. Статистичний збірник «Україна у цифрах 2010»/[за ред. О. Г. Осауленка]. [Електронний ресурс] – К. : Держ. ком. статистики України, 2011. – 252 с.

8. Статистичний щорічник України за 2010 рік/[за ред. О. Г. Осауленка]. [Електронний ресурс] – К. : Держ. ком. статистики України, 2011. –600 с.

УДК 001.895.336.5

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ АДАПТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯМ ТА РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ

Ареф'єва О. В.

Завдання адаптивного управління підприємством полягає у створенні системи, яка дозволить отримувати об'єктивну інформацію про ефективність вкладених коштів і обґрунтувати прийняття майбутніх рішень у цьому напрямку. Для підприємства важливим є реформування системи адаптивного управління в напрямку систематизації та розробки методик, пов'язаних з підвищенням ефективності інноваційної діяльності.

Ключові слова: *адаптивного управління, інноваційна діяльність*

Пошук шляхів і методів стабілізації та напрямків подальшого розвитку підприємств промисловості відбувається на тлі їхньої невинуватено низької адаптивності до ринкового середовища та нових умов функціонування. Розвиток підприємств у загальному розумінні передбачає удосконалення можливостей організації вирішувати проблеми та спроможність до оновлення шляхом підвищення ефективності управління. При цьому повинно бути передбачене активне запровадження теоретичних та технологічних новинок, досягнень прикладних наук.

Вітчизняні підприємства досить швидко взяли на озброєння механізм управління – стратегічне планування, що стало результатом осмислення цілі, як важливого компоненту ефективності. Однак механізм стратегії не забезпечує повністю адекватних орієнтирів для прийняття рішення та поведінки. Іншими словами, саме по собі визначення цілей ще не відповідає на питання, як ці цілі можна досягти.

Зараз вітчизняні виробники знаходяться у складному становищі. Тривалий розвиток в умовах централізовано-директивного господарювання, повільна трансформація економічних відносин, слабкість і реформованість ринкових інститутів, низька етика бізнесу та організаційна культура, напружені виробничі відносини, специфічні ринкові вимоги у зв'язку із платоспроможним попитом стають серйозним гальмом у процесах адаптації новітніх управлінських концепцій.

У результаті недостатньої уваги до важливості адаптації, інструмент реалізації стратегії - політика підприємства - також у багатьох випадках був відірваний від дійсності і використовувався вкрай однобоко. В ході розвитку ринкових стосунків об'єктивно позначилася потреба у формуванні нових структур і механізмів управління промисловими підприємствами. Більшість великих вітчизняних підприємств, що мали в розпорядженні налагоджену систему виробничо-господарської діяльності, планування і обліку, виявилися нездатні адекватно і усвідомлено реагувати умови зовнішнього середовища, що на постійно змінюються, в силу нерозвиненості ринкових інструментів гнучкого, адаптивного управління.

У зв'язку з цим можна говорити про те, що на цьому етапі розвитку одним з центральних

завдань являється подальше вдосконалення принципів і організаційно-методичних аспектів функціонування систем управління на промислових підприємствах, що багато в чому визначають характер і результати реформ, що проводяться, особливо пов'язаних з впровадженням ринкових форм господарювання. Особливу важливість придбавають теоретичні і прикладні дослідження, спрямовані на розробку і вдосконалення концептуальних підходів і механізмів функціонування систем адаптивного управління, адекватних таким, що склався в країні соціально-економічним, науково-технологічним і правовим умовам.

Проблемам адаптивного управління присвячені праці багатьох вчених: Г. Аубакирової [2], В. Аніщенко [1], Т. Бауліної [3], В. Прохорової [4, 5], О. Кучеренко [4], В. Гейця [6], А. Мазаракії [6] др. Незважаючи на значний обсяг робіт, які зачіпають різні аспекти управління на промислових підприємствах, цілий ряд теоретичних і практичних питань, пов'язаних з даною проблемою, залишаються дискусійними і вимагають додаткового вивчення.

Метою статті є розробка концептуальних основ адаптивного управління функціонуванням та розвитком підприємств в сучасних економічних умовах.

Відмінності в розумінні цілей і пріоритетів розвитку реального сектора економіки, неузгодженість зроблених дій, відсутність науково обґрунтованого підходу зумовили переважання стихійних, вузькоспеціалізованих рішень, що не володіють необхідним стратегічним потенціалом. Закономірним наслідком цього стало формування «гібридних» форм господарювання і управління, які складаються з елементів різнорідних, неформалізованих, часто взаємовиключних підходів, що містять масу внутрішніх протиріч, надлишкових, відсутніх або не функціонуючих зв'язків. Впровадження подібних розробок не тільки не збільшило ефективність роботи підприємств, а й змусило залучати додаткові ресурси для підтримки неадекватних, неадаптивних систем управління. У ході розвитку ринкових відносин об'єктивно позначилася потреба у формуванні нових структур і механізмів управління промисловими підприємствами. Більшість крупних вітчизняних підприємств, які мали налагодженою системою виробничо-господарської діяльності, планування та обліку, виявилися нездатні адекватно і усвідомлено реагувати на постійно мінливі умови зовнішнього середовища в силу нерозвиненості ринкових інструментів гнучкого, адаптивного управління [2, 4, 6].

Науково обґрунтований підхід до формування і функціонування систем управління припускає проведення детального вивчення об'єкту управління, в якості якого в справжньому дослідженні виступають промислові підприємства, що розглядаються як складні відкриті соціально-економічні системи. З метою глибшого вивчення особливостей об'єкту управління, пов'язаних з процесом усвідомленої адаптації до умов зовнішнього середовища, що змінюються, виконана систематизація властивостей підприємств як складних відкритих соціально-економічних систем (ВСЕС). В результаті встановлене наступне:

- в основі адаптивних ВСЕС лежить базова здатність динамічних систем до самоорганізації; адаптивні ВСЕС, як правило, складаються з мереж відносно самостійних, спеціалізованих елементів;
- управління у рамках ВСЕС повинне мати цільовий, розподілений, децентралізований, ситуаційний, процесно-орієнтований характер.

На основі результатів аналізу різних науково-технічних напрямів, у рамках яких нині проводяться дослідження окремих аспектів адаптивного управління, можна виділити наступні основні вимоги, що пред'являються до процесу формування і функціонування систем адаптивного управління:

- коректність обліку складного просторово-часового причинно-наслідкового характеру взаємодії елементів, що становлять внутрішнє середовище промислового підприємства;
- постійне відслідкування адекватності алгоритмів ухвалення управлінських рішень умовам функціонування ВСЕС;
- пріоритетне значення гнучкості і варіативної алгоритмів ухвалення управлінських рішень і реалізації дій, що управляють, над рухливістю організаційної структури підприємства;
- необхідність використання спеціального математичного (зокрема, формально-логічного) апарату для вирішення завдань оптимального регулювання і прогнозування динаміки розвитку ВСЕС.

Виходячи з результатів критичного аналізу робіт вітчизняних і зарубіжних учених з проблем адаптивного управління, автором пропонується концептуальні основи адаптивного управління, що враховує накопичений у світовій практиці досвід формування систем адаптивного управління.

Структура системи адаптивного управління повинна включати дві базові підсистеми: метасистему управління або систему управління управлінською діяльністю; безпосередньо систему управління підприємством.

Виділення метасистеми обумовлене необхідністю адаптивного регулювання параметрів управлінської діяльності, яке, як впливає з базових положень системного підходу, може здійснюватися тільки відособленою по відношенню до об'єкту управління системою. До основних функцій, що реалізуються у рамках метасистеми управління, можна віднести, наприклад, взаємодію з інститутами соціального партнерства, що впливають на механізм ухвалення управлінських рішень, робота з професійними консультантами по управлінню і організаційному розвитку; стимулювання процесів самоорганізації; своєчасне адаптивне регулювання і оцінка ефективності механізму управління, що реалізовується системою управління промислового підприємства.

Розробка питань адаптивного управління пов'язана з необхідністю вивчення мікроекономіки, теорії організацій і теорії еволюції підприємств, що забезпечують їх виживання і розвиток, теорії економічних інститутів, що значною мірою визначають стан зовнішнього середовища. Особливо значимими є питання, пов'язані з аналізом форм адаптації підприємств, розкриття напрямів необхідних змін в діяльності підприємств і їх взаємозв'язку. Важливим є аналіз підсумків процесу адаптації підприємств, визначення глибини якісних зрушень в їх виробничій і організаційній структурі [1, 2, 4, 5].

Теоретичні, науково обґрунтовані моделі управління, що вимагають залучення складного математичного апарату і значних масивів тимчасових рядів по цілому ряду параметрів, що характеризують зовнішнє і внутрішнє середовище підприємства, до справжнього моменту не отримали достатнього поширення в практиці вітчизняних промислових підприємств.

Можна виділити наступні головні причини, що затрудняють практичне використання теоретичних моделей управління:

- інформаційна закритість («непрозорість») більшості вітчизняних промислових підприємств, фактична відсутність необхідної статистичної інформації у зв'язку з нерозвиненістю облікової і інформаційно-аналітичної областей діяльності;
- звичка багатьох керівників розраховувати при виробленні управлінських рішень тільки на свої власні аналітичні здібності, досвід і інтуїцію, явна недооцінка складності завдання оптимального управління промисловим підприємством;
- низький рівень програмно-технологічного забезпечення, орієнтація на рішення приватних завдань управління (наприклад, автоматизацію бухгалтерського обліку) часто на шкоду комплексним рішенням у сфері управління.

Більшість названих причин мають об'єктивну основу. В той же час важливо відмітити, що якість управління підприємством як складною багатоцільовою, відкритою соціально-економічною системою значною мірою залежить від ефективності використання інформації, яка може бути отримана шляхом оцінки і обробки параметрів, що характеризують динаміку зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства.

Рішення задачі своєчасного аналізу і прийняття на його основі результатів адекватних управлінських рішень нині може бути забезпечене завдяки використанню математичних методів і прийомів оптимального стохастичного регулювання. При цьому на першому етапі ефективність функціонування підприємства підвищується переважно за рахунок раціоналізації алгоритмів ухвалення рішень, а не дорогих, часто хворобливих процедур перебудови організаційної структури або зміни загальної парадигми господарювання [3].

Відповідно до сучасної теорії управління однієї з основних функцій системи управління підприємством прийнято вважати оптимальне регулювання параметрів ключових бізнес-процесів і координування діяльності підрозділів, що входять в нього. Бізнес-процеси при цьому розглядаються як строго впорядковані послідовності дій (операцій) над ідеальними і/або матеріальними об'єктами,

що виконуються за певних умов. До основних видів бізнес-процесів, характерних для промислових підприємств, слід віднести наступні: «розробка стратегій», «розробка нових видів продукції», «вдосконалення і модифікація продукції», що випускається, «реорганізація виробничо-технічної бази», «налагодження і розвиток двосторонніх зв'язків підприємства із зовнішнім середовищем», «реалізація замовлень».

На результати господарської діяльності підприємства визначальний вплив роблять параметри бізнес-процесів, а не функціональна або організаційна структура підприємства. До уваги мають бути прийняті основні принципи, що забезпечують раціональну організацію процесу формування і функціонування системи адаптивного управління, яких належать принципи системного підходу до управління; багатоцільового і багатокритерійного розвитку; динамічному зворотному зв'язку; оптимального рівня декомпозиції і багаторівневої адаптації.

Логічно завершений процес формування і функціонування системи адаптивного управління підприємством повинен включати:

- формування системи цілей(цільовій функції розвитку) підприємства, що враховує необхідність стратегічного позиціонування в зовнішньому середовищі;
- розробку і розрахунок системи показників, адекватно тих, що відбивають поточний(фактичне) і плановий стан підприємства і зовнішнього середовища;
- формування економіко-математичної(в даному випадку формально-логічної) моделі господарської діяльності промислового підприємства, що становить основу системи підтримки ухвалення управлінських рішень;
- розробку алгоритму практичного використання запропонованих моделей і відповідного організаційно-технічного забезпечення;
- розробку і реалізацію цільової програми розвитку підприємства, що враховує можливі стохастичні зміни в зовнішньому середовищі.

ВИСНОВКИ

Інтегрованою метою діяльності підприємств є, у кінцевому рахунку, забезпечення економічної рівноваги ланцюжка цінностей окремих структурних елементів у рамках визначеної економічної політики. Ланцюжок цінностей для будь-якого підприємства, що займається будь-якою діяльністю, - це погоджений набір видів діяльності, що створюють цінність, починаючи від вихідних джерел сировини для постачальників компонентів аж до готової продукції, доставленої кінцевому користувачу. Тут акцент робиться на процесах, які відбуваються за межами деякого господарю вального об'єкта, і кожен такий об'єкт розглядається в контексті загального ланцюга видів діяльності, що створюють цінність, як одна з частин цього ланцюга, від вихідної сировини до кінцевого споживача

Особливість адаптивного управління функціонуванням та розвитком підприємств в сучасних економічних умовах полягає у певному напрямі функціонування системи з метою рівноважного розвитку в заданих (прогнозних) умовах зовнішнього і внутрішнього середовища. А інструментом, спрямованим на усунення ринкових неспроможностей з метою забезпечення реалізації управлінських рішень, повинна виступати соціально-економічна політика підприємства. Обов'язковою характеристикою соціально-економічної політики є її орієнтація на споживача й облік суспільних цінностей, що повинно дозволити адекватно реалізовувати взаємодію із зовнішнім і внутрішнім середовищем підприємства. Кожний з цих аспектів досягається елементами, спрямованими на регулювання визначених соціально-економічних об'єктів. За аналогією з об'єктом промислової політики об'єкт соціально-економічної політики підприємства можна визначити як соціальний або економічний стан виробничої системи, що функціонально залежить від внутрішнього ресурсного або зовнішнього ринкового потенціалу.

Адаптивне управління, як таке в цілому, являє собою систему методів діагностики факторів, що визначають можливість досягнення цілей підприємства, а також методів прийняття і забезпечення виконання управлінських рішень щодо зниження всіх видів ризиків. Таким чином, якщо мова йде про ситуаційне економічне управління розвитком підприємств, то пріоритетними слід розглядати

задачі в межах доцільного використання ресурсів, що забезпечують виробничий процес: матеріальні, трудові, інформаційні. У зв'язку з цим, в основі методів діагностики економічної ситуації з метою вироблення відповідних управлінських рішень повинні бути присутні такі економічні показники, які дозволять адресно визначити зміни стану використання конкретної групи ресурсів і у той же час дадуть уявлення про їхнє комплексне використання.

Розвиток підприємств у загальному розумінні передбачає удосконалення можливостей організації вирішувати проблеми та спроможність до оновлення шляхом підвищення ефективності управління. При цьому повинно бути передбачене активне запровадження теоретичних та технологічних новинок, досягнень прикладних наук.

У період швидких змін соціально-економічних характеристик зовнішнього середовища сталість економічного розвитку, що є головним фактором стратегічної рівноваги, може бути забезпечена адекватним адаптивним управлінням функціонуванням та розвитком підприємств в сучасних економічних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніщенко В. Адаптивне управління розвитком регіональних соціо-еколого-економічних систем / В.О. Аніщенко // Актуал. пробл. економіки. — 2007. — N 7. — С. 112-120. — Бібліогр.: 15 назв. — укр.
2. Аубакирова Г. М. Адаптивный подход к управлению предприятием// http://www.rusnauka.com/DN2006/Economics/10_aubakirova.doc.htm
3. Бауліна Т. Детермінанти процесу системної трансформації та наслідки їх впровадження для української економіки / Т.В. Бауліна // Пробл. науки. — 2010. — N 1. — С. 22-28. — Бібліогр.: 8 назв. — укр.
4. Прохорова В.В. Модель адаптивного управління розвитком промислових підприємств як структурний елемент організаційно - економічного забезпечення процесу управління економічною безпекою / В.В. Прохорова, О.О. Кучеренко // Вісник екон. тран-ту і промисловості. — 2009. — № 26. — С. 133-137.
5. Прохорова В. В. Адаптивний потенціал інноваційного розвитку підприємств в контексті економіки знань/ В.В. Прохорова, П. В. Свідерський // Вісник економіки транспорту і промисловості: зб. науково-практичних ст. - 2011 - Вип. 36. — С. 318-322.
6. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів : моногр. / за ред. В. М. Гейця, А. А. Мазаракі. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. — 389 с.